

Pastorala utmaningar i dagens kyrkliga landskap: Om luthersk andlighet och behovet av att återuppfinna den lutherska församlingen

Festföredrag vid Borgå stifts 100-årsjubiléum 28 oktober 2023

Om glädjen att vara här

Kära vänner! Jag har sett fram emot att få vara tillsammans med er, vänner i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland och här i Borgå stift, mer specifikt. 100 år tillsammans som Borgå stift! Grattis!

Det ger oss kraft och energi att vara tillsammans. Som Svenska kyrkan och som Evangelisk-lutherska Kyrkan i Finland. Så har det varit genom historien och så är det också idag. Vi behöver varandra.

Borgå är med sin historia kulturellt rikt, men att få komma hit är också att komma till en stad som står som en symbol för stark ekumenisk gemenskap eftersom vi är tillsammans i den så kallade Borgågemenskapen. Borgå är en symbol för all kraft som finns i att verka tillsammans, över gränser och med kyrkornas mångfald som rikedom.

Så jag är glad över möjligheten att få möta er dessa dagar med temat *Tillsammanskraft*. Det är ett härligt begrepp vi samlas kring. Det fångar mycket av vad det är att vara kyrka. Man kan nog läsa ut en hel del av både gudsbild, människosyn och kyrkosyn ur det.

Gud är i vår bekännelse av treenigheten gemenskap i sig själv i Fader, Son och den Heliga Anden, så ordet ”tillsammans” fångar så mycket av den kristna trons kärna. Och av det mänskliga livets utmaningar och möjligheter.

Människan är en social varelse. Det sägs att tjockleken på själva hjärnbarken hos levande varelser står i proportion till hur många sociala relationer vi kan hålla reda på. Gorillan har en tunnare hjärnbark och lever i mindre flockar, schimpansen lever i större flock och har en tjockare hjärnbark – och homo sapiens har en än tjockare hjärnbark för att hålla reda på än fler sociala relationer. Vi har inte gorillans eller schimpansens fysiska styrka, men vi har större nätverk, bredare gemenskaper, vi har vår styrka, kraft, i att vara tillsammans.

Och kyrka är ju framför allt något relationellt. Pingstdagen, ibland kallad kyrkans födelsedag, påminner oss hela tiden om att brygga över motsättningar, bygga samman gemenskap och skapa relationer över till och med språkliga barriärer. ”Guds kyrka är gemenskap...” sjunger vi i en psalm. Jag tror det är psalm i 167 i er psalmbok.

Livet i en församling är relationellt. Det är att finna kraft tillsammans, i gemenskapen. Tillsammanskraft. Och kyrkan som organisation måste formas för att värna och främja relationerna, i tillsammanskraft.

Om pastorala utmaningar

Det jag valt att tala om är sådant som kan passa in under paraplyrubriken ”pastorala utmaningar i dagens svenska kyrkliga landskap”. Förhoppningsvis kan det ha bäring också för er. Vi delar sammanhanget av att vara lutherska folkkyrkor i den nordiska kontexten, och

därför har vi alltid något att lära av varandra. Om inte annat genom att spegla oss själva i den andre. Det är också dimensioner av tillsammanskraften.

Och eftersom jag är som jag är så är det just den pastorala aspekten som är i förgrunden. Det är den frågan som behöver vara utgångspunkten för allt arbete med organisation, ekonomi och förvaltning så att vi, så att säga, börjar i rätt ände i utvecklingsarbetet.

Jag kommer att göra en enkel överflygning över ”det andliga landskapet” i Sverige av i dag, fundera över vad nästa steg i den svenskkyrkliga församlingsutvecklingen behöver och stanna upp inför den faktor som jag tror är den viktigaste – om man nu behöver välja en.

Här kommer jag att borra ned i ett rätt praktiskt avsnitt om generationsöverskridande församlingsliv. Det är ett sätt att måla en bild av något som är både möjligt och önskvärt, tycker jag. Och det är en sorts titthål in i någon sorts vision för framtiden. Och jag ska inte förneka att jag själv tycker det är kul att tala om detta.

Sist kommer jag att försöka visa hur vi som kyrkor i våra organisatoriska verktygslådor har sådant som skulle kunna tjäna oss mycket väl, rätt använt, i detta. Sammanfattningsvis så kallar jag detta för att försöka *återuppfinna den lutherska församlingen* i ett pluralistiskt samhälle.

Som jag hoppas att många av er kommer att notera så ser jag rätt ljus på kyrkans framtid i Sverige, och då bör den ju kunna vara ljus också här i Finland. Det betyder inte att jag tänker att vi bara ska tuffa på som vanligt, utan att det utifrån kyrkans 2000-åriga förmåga till adaptivitet finns goda möjligheter för oss i våra nordiska samhällen.

Hur ser då ”scenen” ut, den som vi agerar på?

Scenen: den nya statsreligionen

Under det gångna året har vi, som ni känner till, i Sverige sett skändningar av heliga skrifter, och det har förstås varit både smärtsamma och bullrande samtal. Ni har förbud mot koranbränningar i er lag om trosfrid. Det har, som ni kanske vet, inte Sverige på samma sätt.

Lite under radarn har det också försiggått teologiska diskussioner om bibelns betydelse i kristen tradition i förhållande till Koranens ställning inom islam, liksom en debatt om tro och om vem som kan eller får vara med i Svenska kyrkan. Och dessutom om längan efter tro.

Detta är inget nytt. Religionens ställning i samhället har genom hela historien varit omtvistad, om än på lite olika sätt. Och det är bra att det fortsätter att vara så. När religion blir en maktfaktor blir det inte bra. Men religion är inte heller bara en privatsak. Den bilden – som under en rätt kort tid varit förhärskande i Sverige – har nog visat sig dölja mer än den uppenbara.

En oroväckande förutfattad mening som ofta hörs hos oss är föreställningen att ”Sverige är *ju* ett sekulärt samhälle” eller ”Vi i Sverige är *ju* sekulära”. Förutom att det inte är sant – det bygger på ett mycket snävt sätt att tala om tro – så uttrycker det ett försök att, medvetet eller omedvetet, skapa en sorts sekularistisk statsreligion.

Vi måste komma ur det som under en kort tid varit ett outtalat faktum, nämligen att vi har en sekularistisk statsreligion med individualism som människosyn, konsumism som livsmening och ateism som gudsbild. Denna outtalade förutsättning tjänar oss inte väl när vi ska bygga

ett gott samhälle tillsammans. Och den är dessutom en den offentliga debattens föreställning. Verkligheten är mycket brokigare.

Återigen måste det upprepas: Vi har en sekulär stat, men samhället består av ett myller av religiösa föreställningar, somliga med och andra utan gudsbegrepp.

Den sekulära *statens* uppgift är att garantera utrymmet i *samhället* för en mångfald av föreställningar att kunna leva i fredlig och god samexistens, inte att bekämpa dem med en egen sekularistisk agenda. Totalitära religioner är aldrig bra, vad de än kallar sig, och i detta avseende är det ingen skillnad mellan sekularism och andra religiösa föreställningar.

Men så här sekularistisk ser ju inte verkligheten ut.

Bakom scenen: andlighet

För det finns en sorts ”backstage” också, en verklighet som döljer sig bakom det som tas för givet. Jag tror att detta är en långsiktig och vanlig erfarenhet från allas vårt pastorala hantverk. Rätt vanligt är att människor, mer eller mindre medvetet, går med föreställningar eller erfarenheter som skulle kunna kallas andliga. Och ofta kallar de själva erfarenheterna för andliga.

Under ytan puttrar det av meningsfrågor och av längtan, av vilshenhet och av uppfattningar som vill få brytas med varandra, i god bemärkelse.

Här finns en oansad vegetation av allt från underbara till för många mindre tilltalande föreställningar; ett brokigt flöde av andlighet och helighetsupplevelser – utflöden av mänsklig nyfikenhet och sökande. Alla som på något sätt kommer bakom ytan på människor ser det rätt ofta.

Detta stämmer rätt bra med just den evangelisk-lutherska bilden av andlighet som i grunden handlar om att Gud finns där ”mitt i livet”. Andligheten är inte en sektor i livet. Det är viktigt, för den som vistas i en sektor finner sig snabbt tillhöra en sekt.

Allt mänskligt liv levs i flera grundrelationer: i relationen till mig själv, i relationen till allt och alla som finns runt omkring mig, och i relationen till Gud. Andlighet är för mig den punkt där alla dessa relationer får överlappa varandra, där jag ser att de är organiskt sammanhörande. Jag kan inte skilja ut mig själv från relationen till medmänniskorna, och på samma sätt är Gud ständigt närvarande i hela sin skapelse. Den är genomandad av Gud.

Jag tror det är ett problem att Svenska kyrkans kyrkotradition avstått från att tala så mycket om andligheten. Skälen är förstås många. Andlighet har ibland uppfattats som lite salvelsefullt, ibland med det som fördomsfullt uppfattats som en ”frikyrklig klang”.

Med rätt eller orätt har detta kommit att uppfattas som en form av ”kontrastreligiositet” mot Svenska kyrkans mer diskreta trosutövning. Svenska kyrkan har nog i rätt många sammanhang uppfattats som ”de oandliga” - och de som inte har en personlig tro. Pietismen har kommit att bli ”sakägare” när det kommer till förståelsen av vad andlighet är, och i en del fall har nog pietisterna försökt att skapa en ”kontrastreligiositet” mot Svenska kyrkan. Helt i onödan, för vi behöver varandra i alla brokigheter i kristenheten.

Å andra sidan har andlighet ibland uppfattats som någon form av *New age*. Vidlyftigt och bortanför kyrkans kontroll. Sådant är det lätt att bli rädd för. Här närmar vi oss faran att kyrkan tar avstånd från det man inte kan kontrollera. Det är inte bra.

Det bärande har nog dock varit att vår kyrkotradition, i arvet från Luther är notoriskt rädda för elitism och för gärningslära. Luthers själva grundpoäng var ju att människan inte kan göra något själv för att bli frälst. Och hon ska heller inte försöka göra det. Allt det som tillhör det mänskliga livet, inklusive gudsrelation och paradisdrommar är gåvor från Gud. Till detta kan vi inte lägga något till, och vi kan inte heller dra något från det.

Folkkyrkan har ambitionen att stå för en bred och inkluderande kristendom. Då blir andlighetens uttryck lätt uppfattade som elitistiska. Explicit andlighet och ”stark tro” har kommit att förknippas med varandra, och det är just sådant som Svenska kyrkan försökt hålla sig undan från. Och vi vet att det skrämmer bort människor när den uttryckta andligheten blir för strömlinjeformad.

De dåliga baksidorna av detta är lätta att identifiera. Den relationella innerligheten har gått förlorad i vår kyrkotradition – eller åtminstone dess synbara uttryck i de mer organiserade gudstjänsterna. Den behöver vi vinna tillbaka – men den behöver sällskap av fler faktorer.

Just detta att andlighet handlar om livets fullhet är en central faktor för evangelisk-luthersk spiritualitet. Det finns därför en tydlig materialitet i detta. Det andliga är inte skilt från det materiella, utan ett sätt att tala om livets fullhet som bejakar att också Gud finns med, att heligheten finns här och nu, eftersom Gud andas genom tillvaron.

En av de viktigaste beståndsdelarna i den evangelisk-lutherska andligheten är ”korsteologin”. Luther synliggjorde motsättningen mellan ”härlighetsteologi” och denna korsteologi. Innebörden i detta är att det är i nederlagen som Gud blir som tydligast. Det står ett kors rest i all vår vanmakt och död. Gud har varit där och Gud är där. Guds storhet visar sig inte i framgången, makten, äran och rikedomerna.

En luthersk andlighet kan därför aldrig leda bara inåt. Tvärtom öppnar den upp världen. Den är ju den punkt där alla grundrelationerna möts, då jag inser mig helt beroende av både Gud och den skapelse som finns runt omkring mig, med människor, djur och natur. Att få vara individ är helt centralt, men den typ av individualism som tror att ”mitt liv är bara mitt” eller att ”min tro är bara min” är djupt oandlig, eftersom den inte beaktar de andra grundrelationerna.

Vad gör vi då av detta? Här kommer jag till frågan om att återuppfinna den lutherska församlingen. För det är i hög grad vårt folkkyrkliga ansvar att ta hand om detta oansade på ett respektfullt sätt – utan att på något sätt göra avkall på vår kristna, kyrkliga identitet.

Så frågan blir då: vad är en luthersk församling i det perspektivet?

Vad finns i dag på det ecklesiologiska fältet?

I den breda folkkyrkan så finns förstås dessa mer eller mindre andliga och kanske framför allt de mer eller mindre medvetna föreställningar rikt representerade bland kyrkotillhöriga och kyrkointresserade.

Och jag vill påstå att vi i vår ecklesiologi, (det teologiska ordet för ”kyrkosyn”, alltså bilden av vad det är att vara kyrka), har mycket goda resurser både för att ta hand om detta och för att föra det vidare. Här vill jag ta ett steg djupare in i denna kyrkosyn.

Ibland anklagas i alla fall Svenska kyrkan för att vara ljum och ofrom och inte ta det kristna budskapet på allvar. Vi har ju kreti och pleti som medlemmar. Det påståendet behöver vi bemöta, inte som kränkta i vår yrkesutövning, utan med självförtroende för vårt sätt att vara kyrka – vår ecklesiologi.

Om man ska spetsa till det så kan man säga att det i vårt nordiska sammanhang finns två rätt skilda kyrkosyner på den kyrkliga kartan. Den ena är den pietistiskt färgade. Den bygger på två steg: att tro är en individuell bekännelse till Jesus och att en församling är en sammanslutning av dem som tror, i princip likadant, på detta sätt. Jag är medveten om att jag karikerar, och jag vill understryka att jag tackar Gud för att denna typ av kyrkor finns.

Dock ligger det förstås ett problem i denna starkt troendebaserade kyrkosyn, eftersom det nog för många blir lite svårt att artikulera tvivel och otro om min tillhörighet och mina relationer bygger på att jag stämmer in i en gemensam bekännelse.

Ett av den Svenska kyrkans problem när vi talar om församling, och börjar tala om gemenskap och någon form av församling som ”framträder”, det är att den enda församlingssyn, åt det hållet, som är tydlig i Sverige är just denna typ av troendeförsamling. Och då slår många i våra led bakut. Men vi har inga andra bilder av ”gemenskapsförsamlingar” än troendeförsamlingarna. Och det är inte vår lutherskt folkkyrkliga kallelse att bygga församlingar så.

Vad har vi då?

[En kyrkosyn som ger utrymme för det brokiga](#)

Den lutherska folkkyrkan har ett helt annat sätt att gestalta trons plats i kyrkan. I vår kyrkostruktur är det *kyrkan* som tror.

Individen får komma som man är till den plattform som kyrkans tro är. Här får man göra sin egen resa i tro och liv. För någon innebär det att man dyker upp vid de kyrkliga förrättningarna. För någon annan innebär det ett intensivt deltagande i ungdomsarbetet – och sedan dyker man upp efter pensionen igen. Någon är med som ung och lämnar sedan. Andra kommer först som äldre. Någon sitter anonym i kyrkhörnet ett helt liv. Någon annan bär stolar i församlingshemmet. Man kommer med den tro man har eller saknar och välkomnas att göra resan i livet eller i djupet.

Tillhörigheten bygger då inte på personlig bekännelse utan på önskan att få vara med och bidra. Folkkyrkans närvaro i samhället blir därmed en form av ”andlig infrastruktur”, där kyrkan själv vilar på gedigen kristen grund, men sammanhanget är öppet och bejakande för att stötta människor när man gör sin resa genom liv och tro.

Kyrkan bär tron – individen är välkommen att göra sin livsresa. Kyrkan hjälper till med bön och själavård i livets lyckligaste och svåraste stunder – och allt däremellan, men människan kommer med det man har och frågar efter det man behöver.

Allt detta bygger på att kyrkan bär tron, och att kyrkan har självförtroende och glädje i denna tro. Jag är oerhört stolt över vår kyrka, som kan kombinera kristen tydlighet, Jesus-bekännelse och frimodighet med öppenhet och generositet.

Vi är mycket väl medvetna om att vi har både agnostiker och ateister i våra led, men de har valt att vara med, eftersom de tycker att kyrkan står för något som är värdefullt. De är bärare på sina sätt. Och ur mitt perspektiv är de förbehållslöst välkomna.

Rent praktiskt-ecklesiologiskt är detta konstruerat så att det i basen är vigningstjänsten, alltså präst, diakon och biskop, som har ansvaret för att bära tron vidare. Det är därför vi avger löften och det är därför som vi vigs. Det finns någon som i sin själva identitet har ansvaret att bära kyrkans tro. Vi predikar inte det vi själva tror på, i första hand. Vi predikar kyrkans tro. Vigningstjänstens ställning i vår kyrkostruktur har alltså inte med status, lön eller utbildning att göra, utan med löfena och vigningen.

Därmed kan man säga att vigningstjänsten skapar själva grundförutsättningen för den öppna folkkyrkan. Samtidigt säger det ju sig självt att om vigningstjänsten slirar på bekännelsen så blir denna typ av kyrkostruktur bräcklig.

Självklart finns det mycket mer att säga om bärandet av tro i en luthersk kyrka, om det gemensamma utforskandet av tron, utan hänsyn till ämbete och ställning, om det gemensamma bärandet med förtroendevalda och om individens tolkningsansvar. Detta är bara ett sätt att skissa en grund till hur det kan komma sig att en kyrka med denna programmatiska öppenhet ändå med frimodighet, stabilitet och stolthet kan stå på gedigen kristen grund.

[En titt på behovet av församling i dagens andliga landskap](#)

När vi då ska titta på hur behovet av församlingar ser ut i dagens andliga landskap så är det lätt att iakttä att vi, i alla fall i Svenska kyrkan, har det lite knepigt med gemenskapsbiten, så att säga. Vår kyrkliga verksamhet är rätt så produktionsorienterad. Människor samlas – i god gemenskap – i verksamheterna, men rätt ofta saknas mer övergripande relationsstrukturer. Om jag skulle fråga ”var är församlingen” så skulle jag på rätt många ställen få undrande blickar.

Det, vill jag påstå, är ett problem. Vi behöver ett tydligare sätt att tänka församling på än i dag, för att kunna tillgodose människors behov av andlighet, växande, gemenskap, anonyma ytor och diakonalt ansvarstagande. Arenor för att ta tillvara *tillsammanskraften*.

Om man utgår från individen så ser jag tre faktorer som vi behöver komma åt: det första handlar om kunskap om kristen tro och förtrogenhet med kristet liv, det andra handlar om våra behov av att i en sekulariserad värld ha en sorts andningshål där det är naturligt att vara kristen. Det tredje handlar om möjligheten att kanalisera den del av sitt engagemang som inte låter sig få utlopp i renodlat sekulariserade miljöer.

Men vi behöver också vända på steken och se att det finns behov av församlingar som lever och är tydliga i lokalsamhället. Den närvaro i samhället som är folkkyrklig basverksamhet behövs: kyrkliga förrättningar, bön och gudstjänstliv, vänskapens diakoni och samhällsdiakoni, samlingsplatser i nöd och vardag.

Allt detta kan inte finnas om det inte finns bärarlag bestående av frivilligarbete eller volontärer. Sådant, vill jag understryka, är basen i kyrkans samhällsnärvaro. Vi behöver alltså

inte hitta på nya aktiviteter för att vara en kyrka i samhället. Vi är det redan, och vi bör se det och bejaka det – och förstås förädla det tillsammans med människorna och i organisationerna där vi finns.

En sådan närvaro måste självklart vara mycket lokal. Man kan inte be i princip, utan ber gör man med människor man litat på, på plats, och vår kyrkostruktur gör att bön inte behöver bli de explicit troendes angelägenhet utan går att genomföra i mycket öppna strukturer. Men då måste de finnas. Och diakoni utifrån vårt perspektiv behöver vara mycket lokal och handgriplig. Här behövs mycket tillsammanskraft genom frivilligarbetet.

Här handlar det alltså om att återuppfinna den lutherska församlingen. Jag ser i kyrkan ett behov av en rörelse från att kyrkotillhöriga ses som brukare av kyrkan till att erkänna dem som bärare av kyrkan. Denna rörelse har två perspektiv.

Det första är att kyrkoorganisationen behöver lära sig att betrakta alla våra kyrkotillhöriga som bärare av kyrka, inte bara som brukare av organisationens tjänster. Vi behöver ta människors dop, gudserfarenhet och vardagshandlingar på allvar, lyssna och lära.

Det andra perspektivet är en utmaning till varje människa: Kyrkan räknar med sina medlemmar! Upptäck att du är kyrkan! Detta behöver varje människa höra. Upptäck inte bara kyrkan i byn, kyrkan utanför dig. Upptäck också kyrkan inom dig.

Grunden för detta ligger i den lutherska läran om kallelsen. Gud har skapat oss i världen och det är vardagens verk som är kallelsen. Dopet lyfter oss inte ut ur världen utan visar oss djupare in i världen. Vattenstämpeln som berättar om död och liv, om hopp och uppståndelse i vardagens och livets kamp skrivs in i oss. Kristusmönstret finns för evigt tecknat i våra kroppar, dygnet runt, i alla livets omständigheter.

Utvecklingspunkter

Om jag lite snabbt får nämna några utvecklingspunkter, utifrån detta, så framträder, när man tittar på frågan om kunskap om kristen tro och förtrogenhet med kristet liv, en mycket stor skillnad i dag mot hur det var bara för några decennier sedan.

I det gamla samhället fanns det tre ”noder” för kristen fostran, om det uttrycket tillåts, alltså möjlighet att lära sig realia om kristen tro och möjlighet att öva och leva ett liv där medveten bön har en tydlig plats. De tre noderna var: *familjen, skolan* och *kyrkan*.

Det är förstås lätt att bli lite dyster när vi ser hur annorlunda det ser ut i dag. Skolan är i den svenska kontexten inte längre lätt att komma in på, familjen som fostrande gemenskap för kristen tro är det ytterst tveksamt om den över huvud taget finns kvar. Om jag får hemfalla åt lite anekdotisk bevisföring så besökte jag en föräldrasamling på en kristen förskola i en svenskkyrklig församling för några år sedan, eftersom jag ville samtala med föräldrarna om hur de bad aftonbön med sina barn, och det dystra svaret blev i princip att det gjorde de inte. Inte ens bland så pass högmotiverade föräldrar levde den seden kvar.

En hel del arbete läggs på att komma in på de svenska skolorna och jag uppmuntrar och hyllar det arbetet som på många ställen är närmast heroiskt. Och det finns indikationer på att det ger resultat, till exempel i ett större intresse för konfirmandläsning, alltså skriftskolan.

Men den arena som vi tydligast äger är och förblir kyrkan och vår kyrkliga verksamhet. Det är av enorm betydelse att de som arbetar ”i linjen” med barn och ungdomsarbete verkligen

ger undervisning och möjlighet att öva sig i bön och allt det som är omkring. Som gammal stiftsbiskop är jag fullt medveten om de problemkomplex som finns runt detta, men det ändrar inte faktum: det är av central vikt att vi stärker den kristna undervisningen i realia och praktik här.

Nästa utvecklingspunkt berör det där med andningshål, som jag nämnde förut. En värld som tror sig vara sekulär ger helt enkelt inte människor någon möjlighet att tala om sina liv utifrån trons verklighet, med trons ord och uttrycka sitt hopp med de kraftiga redskap som vi har i vår kristna tradition.

Och eftersom vi har levt i en mer och mer individualiserad värld så har vi liksom inte sett att det är ett egenvärde att få komma tillsammans som kristna och ”sucka på ett kristet sätt” så att säga. Då måste det finnas strukturer som befrämjar det. Och de bör nog inte vara för ämnesinriktat smala. Vi känner väl alla igen fenomenet att vi har en bibelstudiegrupp, en bönegrupp, en litteraturgrupp och en diakonigrupp.

Alltsammans hör ju ihop, och så fungerar grupperna kanske ibland i praktiken. Men inte alltid. Och oftast möter de där grupperna inte varandra, och framför allt inte om det handlar om olika åldrar.

Generationsöverskridande

Här kommer jag till det som jag vill använda som ett sorts titthål in i ett tänkbart sätt att tänka församling, nämligen genom att fördjupa mig lite i möjligheterna till generationsöverskridande möten i våra kyrkor.

Här vill jag stanna en stund innan jag går in på strukturfrågorna, eftersom jag tror att det jag nu ska säga är en sorts nyckel till framtidens kyrka. Jag tänker inte ge en massa praktiska förslag om hur man bör göra, men jag närmar mig de praktiska frågorna för att var och en ska hitta möjliga vägar i det egna sättet att arbeta och tänka.

När vi tittar på kyrkan och den unga generationen möter vi genast en av nederlagsmyterna i Svenska kyrkan, nämligen att kyrkan har problem att nå barn och unga. På ett övergripande plan är det helt enkelt inte sant, även om det funnits tider då vi procentuellt nått fler.

Vi behöver alltså börja med att bejaka att Gud i dag skickar barn och unga i större eller mindre skaror till många av våra församlingar. Här finns något friskt att bygga vidare på. Intressant, menar jag, blir då att fråga hur den verksamhet ser ut som tar emot de stora skaror av barn och unga som söker sig till kyrkan – och hur vi kan bygga församling vidare på detta.

Med risk för att bli lite banal vill jag illustrera hur detta mottagande ofta ser ut i dag, genom att beskriva lille Pelles resa genom det kyrkliga barnarbetet, och jag ska använda lite traditionella svenskkyrkliga verksamhetsord, för att göra det lite övertydligt.

Redan som liten kommer Pelle till kyrkans öppna förskola. Det blir det roligaste han vet. Han älskar sin ledare och varje vecka ser han fram emot att träffa sina vänner. Men en dag får han inte längre fortsätta. Han har blivit för gammal och det är dags för miniminiörerna. Församlingen har alltså varit skickliga på att bygga relation – men plötsligt slår organisationen sönder relationerna. Pelle måste byta grupp av åldersskäl.

Så småningom lär han sig trivas på tisdagseftermiddagarna i miniminiörerna. Ledaren är jättetrevlig och Pelle får nya vänner. Men efter några år händer samma sak igen.

Organisationen av barnverksamheten gör att han åter är för gammal. Relationerna bryts. Nu är det dags för miniorerna.

Detta är dock inte så enkelt; miniorerna är ju på måndagar och då krockar det med mammas fotboll. Trots allt lyckas familjen lösa det, och Pelle kommer att stormtrivas med sitt nya sammanhang – tills han en dag får veta att han är för gammal och måste sluta. Det är dags för juniorerna – på torsdagar.

Familjen får verkligen vränga sig ut och in för att klara bytet av dag. Man hade ju riggat sin vardag utifrån måndagsminiorerna. Nu krockar det både med pappas kör och mammas jobb. Ändå lyckas man, och Pelle får gå på juniorerna – tills han blir för gammal. Och nu finns det ingen verksamhet. Pelle får vänta ett år tills han blir konfirmand.

Konfirmationstiden bygger relationer – och river ner dem efter ett år när tiden är slut. Pelle är dock uthållig och börjar som ung ledare, där han är aktiv tills även den tiden tar slut i tjugooårsåldern. Sedan finns ingen verksamhet mer.

I detta läge kommer Pelle att ställa den självklara frågan: Varför har vi inte en grupp för unga vuxna? Idén är bra, men vad händer sedan? En grupp för äldre unga vuxna och därefter en grupp för extremt gamla unga vuxna...?

Det är ganska lätt att i detta höra en verksamhetsplanering som nästan verkar vara konstruerad för att vi ska bli kvitt de unga. Varje verksamhet blir en box för sig själv som i mycket liten grad tar hänsyn till det generella sammanhang som vi brukar benämna församling. Men det är just i församlingen som ungas ”överlevnad” i kristen tro långsiktigt måste finnas.

Jag vill vara tydlig: i det jag säger finns över huvud taget ingen kritik mot verksamheten i grupperna som sådan – den är oftast jättebra, och den är ett bra exempel på en av kyrkans framgångar som vi bör tacka Gud för.

Men så var det ju det där med att tacka för gudagåvan och arbeta vidare med den. Här är det lätt att se att själva modellen med att bara ha åldersbaserat arbete delvis – inte helt – är kontraproduktiv om vi vill tänka församlingsbygge och långsiktig växt i tro och liv. När ungdomar kommer till 20-årsåldern tar deras linje slut.

Det går helt enkelt inte att tänka åldersbaserat för vuxna, och kanske är det inte heller så självklart för barn och unga som vi trott. Vi skulle aldrig komma på idén att starta en grupp för 58–63-åringar, men när det gäller barn och unga blir svårigheterna inte riktigt synliga förrän i 20-årsåldern, och då är det liksom för sent att byta tankemodell.

Om man inte medvetet byggt generationsöverskridande förut så är det för sent att säga till en 20-åring att: *nu finns det inga åldersgrupper för dig längre, så nu måste du börja gå i högmässan.*

Vad ska vi göra då? Jo, vi behöver bygga församlingslivet så att barn och unga får bli vänner med medelålders och gamla redan från låg ålder. Då måste man mötas under otvungna tillfällen. Ibland är det viktigare att spela krocket tillsammans än att vara djupsinnig tillsammans. Vänskap måste komma först, och då måste man mötas. Hitta tillfällen när det går att duka varannan saft och varannan kaffe, så att säga. Ofta finns de möjligheterna närmare än vi tror.

Det viktigaste är att identifiera och plocka *låg hängande frukter*, alltså enkla, små förändringar som skulle kunna ge ännu större möjligheter att mötas som församling, generationsöverskridande; att få större helhet, att få delarna att hänga ihop. Jag vill påstå att i de allra flesta församlingar i våra kyrkor finns de möjligheterna redan.

Flytta blicken litet – och se de mötesplatser som faktiskt redan nu finns. Sällan behöver man skapa nya. Det befintliga går ofta att använda lite smartare om man vet vad man vill åstadkomma, alltså att föra grupperna lite närmre varandra, och se till att de oftare och oftare gör roliga saker tillsammans: spelar fotboll, boule, sällskapsspel, fika, julpyssla, sjunga eller vad det nu kan vara. De djupa samtalen växer fram när man har lärt sig lita på varandra, och det gör man när man har roligt ihop.

Faktiskt är det så att jag helt enkelt tror att vi inte bör skapa nya mötesplatser. Då blir det generationsöverskridande en ny verksamhet vid sidan av alla andra – och det separerande vevar vidare. Att tänka generationsöverskridande församling handlar om att tänka helheten på ett nytt sätt.

Provtänk alltså: vilka verksamheter skulle kunna mötas i samma hus samtidigt? Att olika verksamheter pågår samtidigt är inte en krock utan en lyckträff! Planera inte lokalerna så att man hålls isär utan så att man möts. Visst tar det tid att hitta former som passar, men om vi möts kan vi bli vänner med varandra – inte bara ”barnen” och ”de gamla” utan en enda generationsöverskridande gemenskap där olika grupper ibland träffas enskild – för självklart handlar detta inte om att lägga ned fungerande, åldersbaserade grupper – och ibland gemensamt.

Själv tror jag att den generationsöverskridande frågan är den kanske viktigaste för kyrkan inför framtiden. Om vi löser den så löser vi ganska många andra frågor också, till exempel frågorna om hur unga ska få rum och synlighet i våra församlingar, gudstjänster, förtroendevalda råd.

Vi löser också en hel del av rekryterings- och förnyelsens problem om vi bygger våra samlingar och samlingsrum som miljöer där unga inte betraktas som verksamhetsområden utan får plats som respekterade medmänniskor med rätt att tala och påverka med viktiga perspektiv att tillföra gemenskapen.

Mångfald ger energi, och där energin finns, dit vill människor komma. Just i de generationsöverskridande sammanhangen ser man påfallande ofta människors ögon glittra. *Tänk vad roligt det var att sjunga tillsammans! Tänk vad roligt det var att dela tankar om bön med de unga! Vad kul det var att fika tillsammans när vi ändå är i församlingshemmet!*

Bli nu inte missmodiga – poängen med att jag skruvar till det så här är att jag vill göra det tydligt att *vi äger frågan*. Vi har alla åldersgrupperna, vi har byggnaderna, vi äger planeringsfrågorna. Vi har alltså full rådighet över både problem och lösningar när det handlar om att bygga generationsöverskridande gemenskaper där man kan fortsätta leva med sin kristna församling.

En nyckel i frågan är förmodligen att konfirmandarbetet – skriftskolan – medvetet byggs för att driva fram en generationsöverskridande församling. När vi bygger vänskap över generationsgränserna blir konfirmanderna mottagna i församlingens gemenskap som

respekterade unga människor med rätt till egen röst, inte bara som en verksamhet utan som individer som har något att tillföra och ge till helheten.

Inte minst finns det ett viktigt diakonalt perspektiv i detta. Jag har svårt att tänka mig en större tjänst som kyrkan skulle kunna göra samhället än att hjälpa unga och gamla att lära känna varandra och hitta tillit. Vi motverkar rädslan i samhället genom att bygga generationsöverskridande. För att våra lokalsamhällen ska vara goda och trygga platser behöver vi verka för möten mellan människor över gränser: mellan generationerna, mellan gamla och nya i landet. Vi har människorna, och vi har mötesplatserna.

Grundbulten i detta är vänskapen, det är inte den strömlinjeformade tron, men en anda där tro och olikhet i trons perspektiv är en tillgång, inte ett problem. Nyfikenhet på vad man har att komma med till det gemensamma, där andras uppfattningar inte blir ett problem utan en tillgång. Och allt detta vilar på en gedigen kristen grund utifrån den lutherska tacksamheten för att människors individualitet är god och en tillgång för det gemensamma.

Strukturfrågor

Det är uppenbart att detta sätt att tänka församling kräver rätt lokala förhållandena, och folkkyrkans kallelse är att vara lokal. Det finns i vårt gemensamma lutherskt folkkyrkliga ecklesiologiska DNA. För oss i Sverige ligger det i det som vi lovade den svenska staten när lagen om Svenska kyrkan skrevs (1998) inför relationsändringen år 2000.

Under det senaste decenniet har vi i Svenska kyrkan arbetat med, och fått på plats, en del strukturreformer som jag ser som goda resurser för den relationella och öppna lokala folkkyrkan. Det handlar om våra möjligheter att ha starka pastorat som är till för att främja mycket lokala församlingar.

Det finns i Svenska kyrkan stor vända över våra strukturer. Än tycker vi att församlingarna är för små, än för stora. Än vill vi ha stora pastorat, och än vill vi ha små. Och själva förändringarna är i sig ofta smärtsamma och inte sällan mycket svåra. Men det behöver understrykas att mycket av det som upplevs som krångligt i dag i den kyrkliga världen inte är kyrkliga pålagor från central nivå utan vuxit fram ur samhällets lagstiftning gällande till exempel arbetsmiljö eller redovisningsrutiner.

Hur är det då i grunden man bör tänka för att få maximal nytta av Svenska kyrkans strukturmöjligheter?

Själva grundtanken med strukturmöjligheterna är att decentralisera, det måste först understrykas. Grundtanken är inte att centralisera. Konstruktionen med pastorat och församlingar är gjord för att vi ska kunna ha kvar mycket lokala församlingar samtidigt som vi ska kunna ha en professionell arbetsorganisation med muskler – tillsammanskraft – för att ta hand om allt det som en modern arbetsplats kräver.

I vårt kyrkliga liv ska vi vara precis så lokala, närvarande och relationella som vi var ”förr”, om man gillar det uttrycket, men i vår vård av anställda och professionella hantering av alla de aspekter som en modern arbetsplats kräver ska vi vara precis lika nutida som vilken arbetsgivare som helst. Det handlar alltså om att låta två världar mötas – och ta det bästa från båda.

Men den här dubbelheten har naturligtvis sina utmaningar, för vi behöver se församlingslivet både utifrån pastoratets perspektiv, som i rätt hög grad är ett ”anställda-perspektiv” och utifrån de väldigt lokala behoven, och de är relationella. Vi kan alltså inte bara sitta i centralorten och åka ut i den lilla församlingen och göra en verksamhet. Som ett exempel behöver församlingen ha känslan att prästen är en del av församlingens liv, även om det bara är på 20%, eftersom hen har ansvar för några församlingar till.

Länge har vi gjort iakttagelsen att människor inte är sugna på att åka till grannkyrkan och gå i kyrkan där. Som personal kan vi tycka att det ju är en likadan gudstjänst, så det är bara att åka dit och fira gudstjänst. Men då underskattar vi *just den faktor som just vår kyrkosyn/ecklesiologi och kyrkostruktur är till för att ta hand om, nämligen den andlighet som inte tar sig uttryck så mycket i bekännelse och ord utan mer i relation till människor, till föremål som kyrkorum, miljöer och den egna historien.*

Ur personalens perspektiv är gudstjänst sammanlyst när man har den i en gemensam kyrka. Ur många församlingsbors synpunkt är den inte sammanlyst. Den är inställd.

Jag tror att vi måste se att vår själva kyrkosyn kräver att vi bejakar den sortens tro och andligt beteende och möter den på ett värdigt sätt. Ett av de sätten är att hålla kyrkor öppna – gärna med ideella/volontärer, att fira små gudstjänster utan suckar och bejaka det lokala engagemang som finns. Så länge det finns. Annars stänger vi.

Men a och o i detta är att vi inte tänker centralistiskt för bakom den tanken ligger att ”de troende lika väl kan fira gudstjänst här som där”. Men så ser inte vår kyrkosyn ut. Den kräver det lokala, det materiella, det relationella.

Hur detta mycket lokala ska se ut behöver anpassas till just de lokala omständigheterna, men i nästan varje församling finns det en bild av vad som fungerar. Många uttrycker det som att ”då kommer det folk”. Vi har ansvar för att göra den pastorala analysen av detta. Och då behöver vi använda vårt teologiska språkbruk. Att ”det kommer folk” bör vi analysera i termer av att den heliga Anden försöker visa oss något om hur människorna i just denna bygd, i denna förort, i denna storstadskyrka finner det meningsfullt att be och tillbe inför levande Gud – även om man aldrig skulle uttrycka det på det sättet.

Missförstå mig inte: allt är inte väl bara för att ”det kommer folk”. Men att det kommer folk betyder att Anden försöker visa oss något och att vi har ansvar för att förädla det utifrån de teologiska och pastorala redskap som vi har i vår lutherska tradition.

Här kommer människor och vill något. Här har vi ansvar för att föra det lite längre, lite djupare lite vidare utifrån våra tankar om gudstjänst, undervisning, diakoni och mission.

Och, framför allt, här gestaltas den underbara öppenhet på kristen grund som är adelsmärket för vår lutherska folkkyrka, den som jag är så glad och stolt över att få tjäna.